UOT 37.01.

MÜƏLLİM-ŞAGİRD MÜNASİBƏTLƏRİNİN HUMANİSTLƏŞDİRİLMƏSİ TƏLİMİN OPTİMALLAŞDIRILMASI VASİTƏSİ KİMİ

İlahə Allahverdi qızı Kərimova
Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı
ORCİD: 0009-0000-5664-0195
E-mail: karimofailahe.02@gmail.com
http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2026.v26.i1.10

Açar sözlər: *humanistləşmə, müəllim–şagird münasibətləri, pedaqoji əməkdaşlıq, şəxsiyyətə yönəlmiş təlim, subyekt–subyekt münasibətləri.*

Ключевые слова: *гуманизация, отношения учитель–ученик, педагогическое сотрудничество, личностно-ориентированное обучение, субъект–субъектные отношения.*

Key words: *humanization, teacher–student relationships, pedagogical cooperation, learner-centered education, subject–subject relationships.*

Müəllim-şagird münasibətlərinin humanistləşdirilməsi səmərəli əməkdaşlığı optimallaşdırır. Bu əməkdaşlıq şagirdin motivasiyasını artırır, tədris prosesinə marağı gücləndirir və yaradıcılıq bacarıqlarının inkişafına imkan yaradır. Müəllim qarşılıqlı hörmət və etimad prinsiplərinə əsaslanaraq şagirdlə əlaqə qurduqda, tələbələr problemləri daha açıq ifadə edir, suallar verməkdən çəkinmirlər və öyrənməyə daha fəal yanaşırlar (2).

Müəllim-şagird münasibətlərinin humanistləşdirilməsi təhsil prosesinin keyfiyyətini yüksəldir, əməkdaşlığı möhkəmləndirir və hər iki tərəf üçün inkişaf imkanlarını genişləndirir. Müasir pedaqoji yanaşmalarda bu prinsip şagirdin həm akademik, həm də şəxsi inkişafı üçün əsas şərtlərdən biri hesab olunur.

Məktəbdaxili münasibətləri müxtəlif kateqoriyalara bölmək mümkündür.

Birincisi, müəllim-şagird münasibətləri, yəni müəllimlərin pedaqoji dəstəyi, diqqət və hörməti ilə şagirdlərin öz potensialını ortaya qoyması arasındakı qarşılıqlı əlaqələrdir.

İkincisi, şagird-şagird münasibətləridir. Sinif və məktəb daxilində tələbələr arasındakı qarşılıqlı əlaqələr, əməkdaşlıq, dostluq və həmrəylik şagirdlərin sosial bacarıqlarının formalaşmasına, həmçinin kollektivdə etik davranış qaydalarının öyrənilməsinə imkan verir.

Üçüncüsü, şagird-məktəb-cəmiyyət münasibətləridir. Məktəb şagirdi yalnız təhsil aldığı məkan kimi deyil, həm də cəmiyyətin bir hissəsi kimi görür. Onların düzgün təşkili və optimallaşdırılması məktəbin ümumi təhsil uğurunun əsas zəminini təşkil edir (3).

Şagirdlər günlərinin çox hissəsini məktəbdə keçirirlər və bu müddət ərzində onlar əsasən müəllimləri və sinif yoldaşları ilə ünsiyyətdə olurlar. Bu səbəbdən məktəbdə formalaşan sosial münasibətlər şagirdin həm akademik, həm də şəxsi inkişafında həlledici rol oynayır.

Yaxşı bir müəllimə malik şagirdlər özünəinamı yüksək olan, dərslərdə aktiv iştirak edən və qarşılıqlı əməkdaşlıq mühitində daha müsbət davranış nümayiş etdirən fərdlər kimi formalaşırlar. Müəllim tərəfindən verilən dəstək və diqqət şagirdin öyrənmə prosesində uğur qazanmasına, yaradıcılıq və tənqidi düşüncə bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Səriştəsiz və ya kommunikasiya bacarıqları inkişaf etməmiş müəllimə sahib olan şagirdlərin özünəinamı zəifləyir, öyrənməyə maraqları azalır və akademik göstəriciləri aşağı düşür. Bununla belə, burada "yaxşı" və "pis" müəllim və ya şagird anlayışı mövcud deyil. Əslində problem

daha çox kommunikasiya bacarıqlarının inkişaf etdirilməməsi və düzgün ünsiyyətin qurulmaması ilə bağlıdır. Müəllim şagirdlərin gündəlik məktəbdaxili münasibətlərində rol-model rolunu oynayır. Şagirdlər müəllimlərinin davranışlarını, danışıq tərzini, geyim və davranış üslubunu diqqətlə izləyir və onları öz nümunələrində təkrarlamağa çalışırlar.

Müəllim-şagird münasibətlərinin humanist, dəstəkləyici və hörmətə əsaslanan şəkildə qurulması şagirdlərin akademik və sosial inkişafını təmin edən əsas amildir. Müəllimlərin davranış və üslubu, onların şagirdlərlə ünsiyyəti, diqqət və qayğı göstərmə bacarığı təhsil mühitində sağlam öyrənmə atmosferinin yaradılmasına xidmət edir və şagirdlərin potensialının maksimum səviyyədə ortaya çıxmasına şərait yaradır.

Müəllimin şagirdlərin uğurlarına və nailiyyətlərinə verdiyi reaksiyalar də onların təhsil prosesinə yanaşmasına böyük təsir göstərir. Müəllimlər tərəfindən tez-tez istifadə olunan "Afərin, çox ağıllısan!", "Səndən ağıllısı yoxdur!" kimi ifadələr uşağın zəkasına və qabiliyyətinə yönəldikdə, bu, şagirddə müəyyən psixoloji reaksiyalara səbəb olur.

Əgər şagirdlərin diqqətdən kənarda qalan səhvləri düzəldilmirsə və onlara konstruktiv dəstək göstərilmirsə, bu vəziyyət öyrənmə keyfiyyətinə mənfi təsir göstərir. Belə şagirdlər dərindən öyrənmək əvəzinə, səthi, qısa müddətli və yadda saxlamağa yönəlik öyrənmə üsullarına üstünlük verirlər. Bu isə yalnız biliklərin əsl mənimsənilməməsinə gətirib çıxarmır, həm də təhsil prosesinin keyfiyyətini aşağı salır, şagirdlərin analitik düşüncə və problem həll etmə bacarıqlarının inkişafına mənfi təsir göstərir.

Buna görə də müəllimlərin şagirdlərin uğurlarına reaksiyasında balanslı, konstruktiv və dəstəkləyici yanaşma vacibdir. Uğur və səhvlər bərabər dərəcədə dəyərləndirilməli, şagirdlərin özünəinamı qorunmalı və öyrənməyə maraqları daim yüksək səviyyədə saxlanmalıdır. Nəticədə, belə yanaşma tədris prosesini daha interaktiv, maraqlı və məhsuldar edir, şagirdin özünüinkişaf və öyrənmə motivasiyasını yüksəldir.

Bu prinsip müəllimlər üçün əsas mesajdır: şagirdlərin uğurunu tərifləyərkən onların zəka səviyyəsinə deyil, göstərdikləri səylərə və fəaliyyətdə göstərdikləri irəliləyişə diqqət yetirmək, onları daim təşviq etmək və səhvlərini öyrənmə fürsətinə çevirmək lazımdır.

Təcrübələr göstərir ki, müəllimin sinif daxilində hansısa bir şagirdə qarşı soyuq və qərəzli davranışı yalnız həmin şagirddə deyil, həm də sinif kollektivində mənfi təsir yaradır. Belə hallarda, digər şagirdlər müəllimin münasibətini örnək götürərək qərəzli və rəftarlarını təkrarlayır, nəticədə tək bir şagird ətrafında sosial təcrid yaranır. Məktəbdə və sinifdə özünü hər şeydən və hər kəsdən təcrid olunmuş kimi hiss edən şagird tez-tez nizam-intizam qaydalarını pozur, dərsin gedişatına mane olur və akademik göstəriciləri, qiymətləri qənaətbəxş səviyyədə olmur.

Müəllimin diqqət və dəstəyindən yetərincə faydalanmayan şagirdlərdə motivasiya itkisinə gətirib çıxarır və onların təhsil prosesində iştirakını azaldır.

Beləliklə, müəllim-şagird münasibətlərində ədalətli, diqqətli və hər şagirdə eyni dərəcədə hörmətlə yanaşmaq vacibdir. Bu, həm şagirdlərin sosial inteqrasiyasını təmin edir, həm də onların motivasiyasını yüksəldir, sinifdə pozitiv öyrənmə mühitinin yaranmasına xidmət edir.

Humanist münasibətlərin üstünlükləri:

1. Özünəinam və motivasiya: Müəllim şagirdin səylərini, bacarıqlarını və fəaliyyətini qiymətləndirdikdə, şagird özünəinamını artırır və öyrənməyə daha fəal yanaşır.

2. Pozitiv sinif mühiti: Hörmət və qarşılıqlı etimad prinsiplərinə əsaslanan münasibətlər sinifdə əməkdaşlıq mühitinin yaranmasına səbəb olur, konfliktlərin qarşısını alır və dərs prosesini

səmərəli edir.

3. Sosial və etik inkişaf: Müəllim şagirdlərə yalnız fənni öyrətmir, həm də hörmət, dostluq, mərhəmət, tolerantlıq və nizam-intizam kimi sosial və etik dəyərləri aşılayır.

Səmərəli əməkdaşlıq şagirdlərin təhsil prosesində aktiv iştirakını, yaradıcılıq bacarıqlarının inkişafını və məsuliyyət hissinin formalaşmasını təmin edir. Müəllim qarşılıqlı hörmət və etimad üzərində qurulan ünsiyyət qurduqda, şagirdlər problemləri açıq ifadə edir, suallar verməkdən çəkinmirlər və öyrənməyə maraqları artır. Bununla yanaşı, müəllimin davranışları şagirdlər üçün rol-model funksiyasını da daşıyır. Onların geyimi, danışıq tərzi, həmkarları və şagirdlərə münasibəti şagirdlərin baxışlarını və davranışlarını formalaşdırır.

Nəticədə, müəllim-şagird münasibətlərinin humanistləşdirilməsi təhsil prosesinin keyfiyyətini yüksəldir, əməkdaşlığı möhkəmləndirir və hər iki tərəf üçün inkişaf imkanlarını genişləndirir. Müasir pedaqoji yanaşmalarda bu prinsip, şagirdin həm akademik, həm də sosial inkişafı üçün əsas şərtlərdən biri hesab olunur.

Problemin aktuallığı. Müasir təhsil sistemində müəllim-şagird münasibətlərinin humanistləşdirilməsi təlim prosesinin keyfiyyətini və səmərəliliyini artıran mühüm amildir. Qarşılıqlı hörmətə, inama və əməkdaşlığa əsaslanan münasibətlər şagirdin şəxsiyyət kimi formalaşmasına, yaradıcılıq potensialının inkişafına və sağlam psixoloji mühitin yaranmasına şərait yaradır. Buna görə də mövzu müasir pedaqogikanın aktual istiqamətlərindən biridir.

Problemin elmi yeniliyi. Tədqiqatda müəllim-şagird münasibətlərinin humanistləşdirilməsinin pedaqoji prosesdə səmərəli əməkdaşlığın formalaşmasına təsiri elmi əsaslarla araşdırılmışdır. Məqalədə humanist yanaşmanın müasir tədris mühitində tətbiq mexanizmləri, müəllimin peşəkar səriştəliliyi ilə şagirdin sosial-emosional inkişafı arasındakı qarşılıqlı asılılıq yeni elmi baxışla təhlil olunmuşdur. Bundan əlavə, təhsil prosesində empatiya, qarşılıqlı hörmət və etimadın formalaşdırılması istiqamətində praktik tövsiyələr təqdim edilməklə mövzuya kompleks yanaşma təklif edilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Tədqiqat nəticələri tədris prosesində müəllim-şagird münasibətlərinin humanist prinsiplər əsasında qurulmasına, qarşılıqlı əməkdaşlığın və ünsiyyət mədəniyyətinin inkişafına praktiki töhfə verir. Məqalədə irəli sürülən yanaşmalar müəllimlərin peşəkar fəaliyyətində tətbiq oluna bilər, tədris mühitində pozitiv psixoloji iqlimin formalaşmasına və şagirdlərin motivasiyasının artırılmasına xidmət edir. Həmçinin, pedaqoji kadrların hazırlığında və ixtisasartırma proqramlarında metodik baza kimi istifadə olunması mümkündür.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. Bakı, 2013.
2. Əliyeva, S. Müasir təlim prosesində idrak fəallığının inkişafı. Bakı: Elm və təhsil, 2022, 286 s.
3. Məmmədova, S. Müasir təlim texnologiyaları. Gəncə: Elm və Təhsil, 2021.
4. Əlizadə Ə.Ə., Sultanova İ.H. Taksanomiya nəzəriyyəsi və təcrübəsi: müasir məktəbin işıqlı yolu. Bakı, 2008, s. 173.
5. Harris, K. M., et al. Public and private domains of religiosity and adolescent health risk behaviors: Evidence from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. Journal of Adolescence, 30(2), 231–249, 2009.

İ.A.Kərimova

Müəllim-şagird münasibətlərinin humanistləşdirilməsi təlimin optimallaşdırılması vasitəsi kimi

Xülasə

Məqalədə müəllim və şagird arasındakı münasibətlərin humanistləşdirilməsinin tədris prosesində səmərəli əməkdaşlığın formalaşmasına təsiri araşdırılır. Tədqiqat göstərir ki, qarşılıqlı hörmət, etimad, empatiya və əməkdaşlıq prinsiplərinə əsaslanan humanist yanaşma şagirdlərin şəxsiyyət inkişafını və onların yaradıcı potensialının reallaşmasını təmin edir.

Müəllimin peşəkar kompetentliyi və etik davranışı tədris mühitində pozitiv psixoloji iqlimin formalaşmasına şərait yaradır, şagirdlərin motivasiyasını və təhsilin keyfiyyətini artırır. Beləliklə, humanist münasibətlərə əsaslanan pedaqogika müasir təhsilin səmərəliliyinin artırılmasında əsas amil kimi qiymətləndirilir.

И.А.Керимова

Гуманизация взаимоотношений между учителем и учеником как средство оптимизации обучения

Резюме

Статья рассматривает влияние гуманизации взаимоотношений между учителем и учеником на формирование эффективного сотрудничества в образовательном процессе. Исследование показывает, что гуманистический подход, основанный на взаимном уважении, доверии, эмпатии и сотрудничестве, обеспечивает личностное развитие учащихся и реализацию их творческого потенциала. Профессиональная компетентность и этичное поведение учителя способствуют созданию позитивного психологического климата в учебной среде, повышая мотивацию учеников и качество образования. Следовательно, педагогика, основанная на гуманистических отношениях, рассматривается как ключевой фактор повышения эффективности современного образования.

I.A.Karimova

Humanizing teacher-student relationships as a means of optimizing learning

Summary

The article examines the impact of humanizing teacher-student relationships on the formation of effective collaboration in the educational process. The study shows that a humanistic approach, based on mutual respect, trust, empathy, and cooperation, ensures the personal development of students and the realization of their creative potential. The teacher's professional competence and ethical behavior contribute to creating a positive psychological climate in the learning environment, enhancing student motivation and the quality of education. Consequently, pedagogy based on humanistic relationships is considered a key factor in increasing the effectiveness of modern education.

Redaksiyaya daxil olub: 23.02.2026